

Wederom trekken wij naar de noordkust van Fryslân. De Striet houdt de Benz stevig bij de les, dus we schieten hard op. Bij Frjentsjer nemen we de afslag en gaan in noordelijke richting. Tsjummearum, dat is ons doel. Hoe anders ging dat vorige week toen we, eveneens vanaf dit punt, zuidwaarts trokken richting Frjentsjer. Een merkwaardig toeval had ons in het bezit gesteld van kaartjes voor de PC. De Permanente Commissie dus. Het wereldkampioenschap kaatsen stond op het

programma en er zou een kaatskoning worden gekroond. Het was me het weertje wel, zon wind en regen. Om half tien ging het kaatsen los. In eerste instantie snaptten we er niet veel van. We hadden ons aardig ingelezen en begrepen dat een kaatswedstrijd gaat tussen twee teams van elk drie spelers. Op het veld echter bevonden zich 12 man. Het bleek dat, om tijd te winnen, twee wedstrijden tegelijkertijd werden afgewerkt. Ondanks dit alles duurde het tot over zes uur in de middag voordat de kampioen bekend was. We groeiden in kennis van het spel. Vooral Anneke Bouman legde een groot fanatisme en een natuurlijke aanleg voor het spel aan de dag. Dat had ongetwijfeld met haar Friese achtergrond van doen. Al spoedig hadden wij een favoriet. Daniel Isinger, een man van beton die de bal tot ver buiten het stadion sloeg. Voordat de finale een aanvang nam, werd van de toeschouwers die op de tribunes gezeten waren, gevraagd te applaudisseren voor degenen die de gehele dag op de houten bankjes hadden doorgebracht en regen en wind hadden doorstaan. Zelden zijn we zo toegejuicht. De finale was een inmaakpartij. Om in tennistermen te spreken 6-0 en 6-0. Wij waren sterk op de hand van Daniel Isinger en de zijnen. In het andere partuur was Hans Wassenaar de grote man, een aansteller met veels te veel praatjes. En bovendien, wat heeft Wassenaar nu met Fryslân van doen? Het was een mooie dag. Maar dat was vorige week, nu dus op weg naar Tsjummearum. Klokslag acht uur verlaten we daar het voertuig. De kerkklokken worden geluid. Dat zal niets met onze komst te maken hebben en een dagelijks ritueel zijn, zo denken wij. Een aantrekkelijke vrouw in nauwsluitende paardrijbroek verlaat, samen met haar hond een woning. Ook wij gaan op pad en verbazen ons over de fantastisch grote kerk. Hoe kan dat toch, zo'n bescheiden dorp en dan zo'n kanjer van een kerk? Op het mededelingenbord valt te lezen dat bij de verbouwing van de kerk in 1951 een groot

gedeelte van het oorspronkelijke interieur verloren is gegaan. Het is maar hoe je het bekijkt, of beter hoe je het verwoordt.

Kalm, wijds land strekt zich uit tot aan de zeedijk. Aardappelen worden geoogst. Een groepje scholeksters staat rustig te wachten in een kale akker. Een goudplevier vliegt over en laat z'n melancholieke fluitje horen. "De zomer is voorbij jongen. Het is herfst", meldt Rob. Dat neemt niet weg dat, als we de weersverwachting mogen geloven, ons een bloedhete dag te wachten staat.

Koehoal is de plek waar we onze vorige etappe beëindigd hebben. Nog steeds staan de kleine huisjes rustig aan de dijk. Vrijwel allemaal met een dikke fourwheeldrive op de oprijlaan. Van de arme visserslui die hier ooit woonden is niets meer over. Tweede huizen en recreatie, dat is de huidige tijd. Een mededelingen bord biedt troost vanwege het zicht dat het geeft op de voorbije tijd, toen het leven nog kalm en overzichtelijk was. Het mooiste een foto van het voormalige café Koehool.

Willem Tjeerd Heeringa en zijn vrouw Jantje Bonnema waren toen de bewoners en uitbaters van deze uitspanning. Er werd toen ook gezwommen in de Waddenzee. Een pruttige aangelegenheid als je het mij vraagt. Of zou het wad, hier onder aan de dijk toen veel zanderiger zijn geweest? Dat moet haast wel. Gelukkig waren er badhokjes aanwezig, zodat er discreet kon worden gereinigd en omgekleed. Kennelijk een sterk pluspunt.

Mooi is ook de advertentie uit de Leeuwarder courant:

OPENING op PINKSTER-MAANDAG 21 MEI
van de naar de eischen Ingerichte ZWEM- en
BADGELEGENHEID "Koehoal TSJUMMEARUM"
Bij uitstek geschikte plaats voor kinderen om te
baden. Tevens gelegenheid voor een gezellig
zitje op het terras van café "KOEHOOL", nabij
het strand
De ondernemer: W. HEERINGA.

Al dat verleden is natuurlijk prachtig, maar wij kopen er niets voor. Wat zou het niet mooi zijn, om ondanks het vroege uur, samen met de ondernemer Willem Heeringa een beerenburger van de weduwe Joustra te drinken. En koffie toe natuurlijk. Niets van dat al. Verdwenen is het, die kleine mensen in hun kleine huisjes achter een bescheiden dijk die hen moest beschermen tegen de onbetrouwbare en soms woedende Waddenzee. Koehoal is verworpen tot een oord van tevreden en welgestelden die de gezelligheid in eigen huis zoeken. En over de dijk hebben we het al gehad. Die is inmiddels hoog en haast onoverwinnelijk geworden. Tot besluit nog een advertentie uit de jaren zestig, toen het caféleven hier op z'n eind liep:

Genoeg getreuzeld, stellen we vast. Het wordt tijd om meters te maken. Maar nog niet zijn we een kilometer gevorderd of we stuiten op een nieuwe bezienswaardigheid aan de dijk: De bunker Koehoal. Hier hebben de Duitsers in de tweede wereldoorlog een bunkercomplex gerealiseerd. Er is nog maar weinig van over: Eén bunker slechts. Ingericht als museum en drie dagen per jaar geopend. Wij nemen kennis van de avonturen van een Duitse soldaat die hier aan het eind van de oorlog onderduikt, om er vervolgens 38 jaar te blijven wonen. Nog een anekdote, opgetekend uit de mond van Dirk Bouma. Bij Koehoal stond Duits afweergeschut. Bij mooi weer kwam er wel eens een vliegtuig van Leeuwarden naar het Wad met een sleepzak erachter. Daar moesten de luchtdoelchutters op schieten. "...wij waren dan soms op see. As dan dy mesine met dy luchtsak d'r an kwam, gongen wy na de wâl. Se skoaten niet op ôns, maar der kwam wel feul rotsooi del. Hait deed dan de fetpan op ê kop, as een soort helm."

Verder komen we aan de weet dat zich tot 1930, vlak in de buurt van de bunker, een café bevond en wel dat van Beppe Tytje. Nog een café, op nog geen kilometer van café Koehoal? Werd er toen zoveel gezopen? Of diende elke huiskamer toen als café?

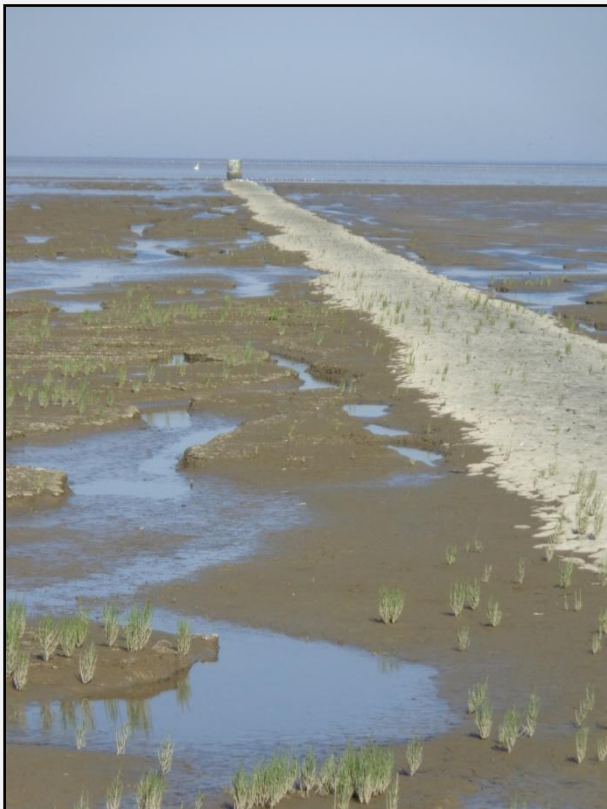
We vervolgen onze tocht langs de dijk, op zoek naar rampen en andere bijzonderheden. In eerste instantie stellen we ons tevreden met de natuur aan de voet van de dijk. Kattendoorns, Koninginnekruid, kamille, duizendschoon, zuring, vlier en spurrie om slechts een paar soorten te noemen. En telkens distelvinken die voorbij vliegen.

Dan toch weer een monument dat eens te meer antwoord geeft op de vraag naar het waarom van deze hoge dijk en dat vertelt over de gevaren van het wad: De Poedersramp.

"Op 25 septimber 1935 foltrok him de poedersramp in de Westhoek. Furskaidene manly huurden 'n fissorsboot om 'n dag te poeren"

Een voorlichtingsbord geeft extra informatie. Het is als overal elders, weer hetzelfde liedje: opstekende storm, kolkende watermassa, heldhaftig optreden van de lokale bevolking. Desondanks vier mannen verzopen: Bruin Frederik Barendsma, Hendrik Radelaer, Bernardus Tromp en Jacob Verf. Allegaar ut Luwt (Leeuwarden).

Er wordt veel voorgelicht, dat is zeker. Maar gelukkig resten er ook nog mysteries. Vanwaar die dam van basaltblokken, die zo op het oog volkomen willekeurig, dwars op de dijk het wad insteekt? Met aan het eind een soort stompe toren van een paar meter hoog. Rob gaat op verkenning uit. Ik blijf achter en kijk uit over het wad, dat gevuld is met meeuwen, groepjes kluten en scholeksters. Als Rob terugkomt, heeft hij goed nieuws: Friezen hebben gevoel voor humor.

STATENHOOFD BIJ KOEHOAL

De stompe toren was volgeklieerd met graffiti en had ook nog een goede tip: hinne en werom. Dan de dijk weer, kilometer na kilometer. Alleen de vloed die erin komt zorgt voor wat reuring en jaagt groepen vogels voor zich uit. Die dijk, die onoverwinnelijke dijk. Toch vertrouwt men de zaak nog niet helemaal. We treffen een werkschuur van het waterschap ('t Wetterskip) met een depot van keien, rotsblokken grind en zandzakken. Het doet wat overdreven aan. Als zo'n kanjer van een dijk het niet houdt, wat begin je dan met die paar honderd zandzakken? Werkverschaffing anno 2015?

Zo rommelen we oostwaarts. Het is al flink warm en het tempo ligt laag, dat is zeker. Maar eerst als we te Zwarte Haan aankomen en moeten vaststellen dat we in vier uur tijds slechts 10 kilometer hebben afgelegd, weten we hoe ernstig het allemaal is. Holwert zal vandaag niet meer bereikt worden. Gelukkig is er koffie met taart. Tenminste dat denken we. Restaurant Zwarte

Haan laat op het bord met openingstijden echter weten dat ze op maandag gesloten zijn en op de andere dagen eerst vanaf 12 uur koffie en zo serveren. En het is vandaag onmiskenbaar maandag en ook nog voor twaalfen. We eten een sinaasappel op de dijk.

Te midden van alle droefenis rond verdronken vissers en gemiste koffie zijn er ook nog lichtpuntjes. Een jong paartje zit op de dijk en kijkt uit over het wad. Op onze vraag of ze gelukkig zijn, wordt bevestigend geantwoord.

“En jullie dan?”

“Ja, wij ook, maar minder dan jullie.”

We maken kilometers. De dijk duurt maar. Steeds hetzelfde? Nou, dat nu weer net niet, al zijn de verschillen klein. De vloed komt op, het wad verdwijnt. Soms is het kwelderland aan de voet van de dijk wat uitgestrekter. Er wordt vee geweid. Een enkel perceel levert hooi.

Aan het eind van de middag hebben we 20 kilometer dijk gehad. Er resten ons nog 15 tot aan Holwert. Die doen we dan maar een volgende keer. Nu zetten we koers naar Ouwe-Syl. Op naar café Het Grauwe Peerd om daar, in melancholische zwijmelarij, over Klaas Koelemaij te spreken en over zijn ontmoetingen met die geweldige meid achter de bar.

Vlak achter de dijk raken we in gesprek met een Amsterdammer die daar al meer dan 30 jaar een tweede woning bezit. Ja, het is hier geweldig en we mogen ook onze waterflessen vullen. Het is per slot een hete dag. Hij kijkt nog even op zijn thermometer, 29 graden in de schaduw. Dan is het in de volle zon, zeker 32. Het is slechts een mager excuus voor ons falen op deze dag.

Ouwe-Syl is prachtig. Karakteristieke huizen en minstens vijf kerken (gereformeerd, vrij evangelisch, doopsgezind en misschien ook wel katholiek). En dat op een bevolking van een paar duizend mensen.

Stichtelijke teksten ook:

Op een schoolgebouw: *‘Hier leert men Kind ien ’t spoor betreden’*

Op een schuilkerkje: *‘Zijt daders des woords
En niet alleen hoorders’*

Na al deze woorden zijn we wel toe aan een biertje. Dodelijk vermoeid vallen we neer op het terras van Het Grauwe Peerd. Alles is er, een bierkaart, een menukaart, asbakken, stoelen zelfs een muziekbox. Alleen, de boel is gesloten. Geen geweldige meid dus om onze bescheiden wensen te vervullen. Voor mij zou dat een koud pils zijn geweest en voor Bob, die volhardt in zijn niet-alcohol gebruik, een bitter lemon. Helaas.

Gelukkig vinden we verderop wel onze troost in een natuureducatief centrum. Tevens museum en buurthuis. Er bevindt zich zelfs een doopsgezinde schuilkerk in dit centrum. Verstill is deze kerk, met een hemelsblauw gewelf en witte muren. De soberheid, de schoonheid. Alweer heb ik de neiging om me te bekeren en weer toe te treden tot het enige ware geloof. Het zal er niet van komen, zo vrees ik.

Naast al dit schoons serveren ze ook nog drank: van koffie met cake tot pils. We genieten ruimschoots van dit alles, gezeten in de tuin aan de achterzijde van het complex. Nog slechts een paar kilometer scheiden ons van een bushalte. Een pad door de landerijen. Graan wordt geoogst. Jongelui zwemmen in de vaart. Rob overweegt een foto, maar ziet daarvan af. Voor je het weet wordt je opgepakt vanwege pornografie. Dan zitten we in de kant van de weg, wachtend op de bus naar Moaije Peal en vandaar door naar Tsjummearum, waar onze auto wacht.

Twee maanden later zijn we weer op dit punt. Het ontbrekende stuk richting Holwert moet nog afgelegd worden. Herfstige omstandigheden, zo anders dan de hitte van augustus. Het wordt een rustige wandeling die ons niet naar Holwert maar naar Ferwert brengt. De dijk blijft groots. Het gras is groener en natter vooral. Overal schapen en kleffe schapenstront. We lopen een Amsterdamse paukeniste tegen het lijf. Eens te meer worden we geconfronteerd met de onmogelijkheden van het leven: Hoe bekwaam je je in de kunst van het bespelen van de pauk in hartje Amsterdam? Er zit dan niets anders op dan een huisje te huren in de verlatenheid van het noord-Friese land en daar de stilte te verjagen met geroffel van het Dies Irea uit het requiem van Verdi. (Om maar wat te noemen hoor.)

Het mooist op deze dijk is zonder meer het kunstwerk van Ids Willemsma dat onthuld is door Hans Wiegel op 6 oktober 1993. Vanaf het monument hebben we een ruim uitzicht over de ruime kwelder, ooit bedoeld om de landbouw te dienen en poot aardappelen voor de gehele wereld te leveren. Terug gegeven aan de natuur, wat ook nog niet meevalt. De natuur doet niet wat wij willen of beter nog wat wij ervan verwachten. Andere planten, minder vogels, paarden die bij hoge zeestanden verdrinken of, mooier natuurlijk, gered worden door heldhaftige meisjes. Ook in Ferwert wachten we uiteindelijk weer op een bus. Rob doet een rondje dorp en komt tot de ontdekking dat de dorpjes direct achter de dijk van een grote schoonheid zijn. Waarom we daar niet vaker doorheen lopen? Omdat we nu eenmaal bedacht hebben om de wadkant aan te houden, lieverd.

Tekst Theo Bakker
Foto's Rob Strietman

* als je de Friese namen niet machtig bent, dan zijn hier de vertalingen:

Ferwert = Ferwerd, Frjentsjer = Franeker, Fryslân = Friesland, Holwert = Holwerd, Koehoal = Koehool, Moaije Peal = Mooie Paal, Ouwe-Syl = Oude Bildtzijl, Tsjummearum = Tzummarum, Zwarte Haan = Zwarte Haan. (Met speciale dank aan Gerard Mast.)